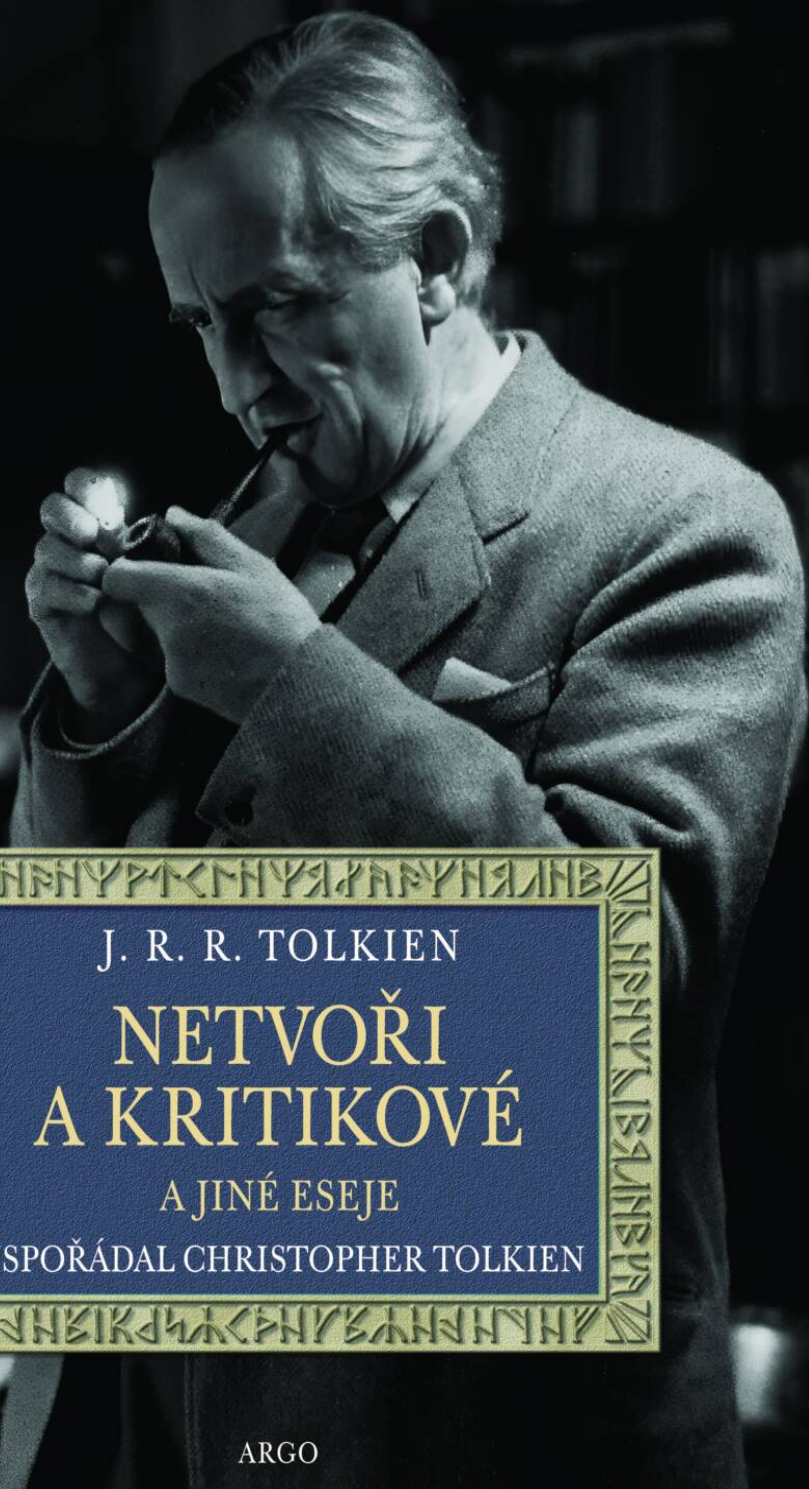

ՆՈՒՅՆ ԲԱՆԿԱՅԻՆ ԿԱՌԱՐԱԿԱՆ ԿԱՐԳԵՐՆԵՐԻ ՄԱՍԻՆ ԵՐԱՅԻՆ ԿԱՌԱՐԱԿԱՆ ԿԱՐԳԵՐՆԵՐԻ ՄԱՍԻՆ

J. R. R. TOLKIEN

NETVOŘI A KRITIKOVÉ

A JINÉ ESEJE

USPOŘÁDAL CHRISTOPHER TOLKIEN

ARGO

John Ronald Reuel Tolkien

NETVOŘI A KRITIKOVÉ A JINÉ ESEJE

Uspořádal Christopher Tolkien

ARGO

Přeložil Jan Čermák

Originally published in the English language by HarperCollins Publishers Ltd.
under the title

The Monsters and the Critics and Other Essays

© The J.R.R. Tolkien Copyright Trust and The Tolkien Trust 1983

All rights reserved.

Czech edition © Argo, 2024

Translation © Jan Čermák, 2006, 2024

ISBN 978-80-257-4439-0 (váz.)

ISBN 978-80-257-4543-4 (e-kniha)

Všechny „eseje“ J. R. R. Tolkiena obsažené v této knize byly – s jedinou výjimkou – původně vlastně přednáškami, proslovenými při zvláštních příležitostech. Tyto přednášky se sice věnovaly přesně vymezeným tématům lingvistické či literární povahy, avšak u posluchačů, jimž byly určeny, nebylo nikdy (anebo snad jen v případě *Řeči na rozloučenu*, „Valedictory Address“) možno předpokládat, pokud šlo o danou problematiku, více nežli jen povšechnou znalost nebo zájem.¹ A totéž platí i o jediném eseji v tomto souboru, který původně přednáškou nebyl – *O překládání Béowulfa* („On Translating Beowulf“) –, ani on neoslovoval odborníky na tuto báseň. Právě tento společný rys tvoří základ této knihy (ostatní otcova publikovaná pojednání, jež vycházela z jeho studia dějin angličtiny a staré anglické literatury, nebyly přednáškami, nýbrž články psanými pro odborné čtenáře) a já jsem přesvědčen, že všech sedm studií, ač vznikly v průběhu bezmála třiceti let a pojednávají o nejrozumnějších tématech, přece vytváří jednotný celek.

Spolu s pěti texty otištěnými již dříve jsem si do knihy dovolil zařadit i dva další, jež dosud tiskem nevyšly, ačkoli byly veřejně předneseny. Jeden z nich, *Pan Gawain a Želený rytíř* („Sir Gawain and the Green Knight“), byl otcovým zásadním vyjádřením k básni, jejímuž studiu věnoval mnoho přemýšlení a úsilí. Druhý, *Tajná neřest* („A Secret Vice“), je jedinečný v tom, že právě jen jeho prostřednictvím se „vynalezený svět“ veřejně a zaslouženě objevil ve „světě akademickém“ – a to o šest let dříve, než vyšel *Hobit*, a téměř čtvrt století před *Pánem prstenů*. Tento esej je

velmi zajímavý, pokud jde o dějiny vynalezených jazyků, a protože se dotýká témat rozpracovaných v závěrečných esejích tohoto souboru, poskytuje přítomná kniha k jeho vydání dobrou příležitost i příhodný kontext.

První text přítomného souboru, *Béowulf: netvoři a kritikové* („*Beowulf: The Monsters and the Critics*“), byl přednesen 25. listopadu 1936 v Britské akademii jako výroční přednáška na paměť sira Israela Gollancze a otištěn ve 23. svazku *Akt Britské akademie* (*Proceedings of the British Academy*; od ní lze také výtisky textu přednášky získat). Britské akademii, která je majitelkou práv na text přednášky, děkuji za povolení ji zde přetisknout a zároveň použít její název v titulu celé knihy.

Text *O překládání Béowulfa* původně vyšel pod názvem *Úvodní poznámky k prozaickému překladu ‚Béowulfa‘* („*Prefatory Remarks on Prose Translation of ‚Beowulf‘*“) jako součást nového vydání *Béowulfa a Finnsburského zlomku* („*Beowulf and the Finnesburg Fragment, A Translation into Modern English Prose*“) v překladu Johna R. Clarka Halla (1911), pořízeného profesorem C. L. Wrennem (1940).

Pan Gawain a Želený rytíř zazněl 15. dubna 1953 jako výroční přednáška na paměť W. P. Kera na Glasgowské univerzitě. Text přednášky existuje patrně jen v jediné podobě, jako strojový přepis pořízený po přednášce (což samo o sobě může nasvědčovat úmyslu vydat ji tiskem), jak vyplývá z vyjádření: „Nyní byly ‚Pokušitelské scény‘ nahlas přečteny v překladu.“ (s. 107) Otec krátce předtím dokončil překlad *Pana Gawaina* do novoanglického aliteračního verše. Jeho dramatizaci odvysílala BBC v prosinci 1953 (a o rok později znovu). Přednáška *Pan Gawain a Želený rytíř* úzce souvisí s úvodem k básni, jakkoli velmi stručným, který byl součástí rozhlasového komentáře. Ten následoval po dramatizaci a já jsem ho zařadil do souboru otcových překladů (*Sir Gawain and the Green Knight, Pearl and Sir Orfeo*, 1975).

Text přednášky je zde otištěn s některými drobnými úpravami. Otec – navzdory svému konstatování, že „kde bude třeba citovat, použiji překlad, který jsem právě dokončil“ (s. 96) – ve skutečnosti z překladu necitoval důsledně a několik delších citací uvedl v původním středoanglickém znění básně. Protože se zdá, že jej k tomu nevedly žádné zvláštní důvody, nahradil jsem v těchto případech středoanglické znění

otcovým překladem. Ten se navíc v té době lišil řadou drobných odchylek od revidované podoby překladu, která vyšla roku 1975. Ve všech těchto případech jsem starší verzi nahradil verzí pozdější. Rovněž jsem nezařadil „Pokušitelské scény“ do části textu, kde je otec při přednášce recitoval, neboť v plném znění mají rozsah zhruba 350 veršů a text přednášky neobsahuje žádné vodítko k tomu, jak je otec při přednášce zkrátil. Poslední úprava se týká číslování veršů, respektive strof v básni: vzhledem k tomu, že někteří čtenáři sáhnou spíše k překladu nežli k originálu básně (vydané J. R. R. Tolkienem a E. V. Gordonem; 2. vydání, které vyšlo v Oxfordu roku 1967, upravil Norman Davis), uvádím jak číslování strof, které udává překlad, tak číslování veršů, které udává vydání originálu: např. údaj 40.970 tedy značí, že verš 970 je součástí 40. strofy.

Čtvrtý esej v pořadí, *O pohádkách* („On Fairy-Stories“), zazněl původně jako výroční přednáška na paměť Andrewa Langa na Univerzitě v St. Andrews 8. března 1939.² Poprvé byl otištěn ve vzpomínkovém sborníku *Essays Presented to Charles Williams* (Oxford 1947) a poté znovu (poprvé roku 1964) spolu s povídkou *List od Nimrala* („Leaf by Niggle“) pod názvem *Strom a list* („Tree and Leaf“). Text tohoto vydání, které vyšlo s některými drobnými změnami, uvádím i zde (s opravou některých chyb obsažených ve vydání z roku 1964).

Angličtina a velština („English and Welsh“) byla jednou z O'Donnellovy řady přednášek, proslovenou 21. října 1955 (den poté, co vyšel *Návrat krále*, jak poznamenává Humphrey Carpenter ve svém *Životopisu*, s. 223). Tato řada přednášek, založená na Oxfordské, Edinburské a Velšské univerzitě („University of Wales“) v Bangoru, se měla zabývat „britskými či keltskými prvky v angličtině a jejích nářečích, jakož i speciálními termíny a výrazy používanými v zemědělství a rukodělné výrobě a britskou či keltskou složkou v soudobém obyvatelstvu Anglie“; *Angličtina a velština* tuto přednáškovou řadu zahajovala v Oxfordu. Přednáška vyšla ve sborníku nazvaném *Angles and Britons: O'Donnell Lectures* (University of Wales Press 1963); majiteli práv, kterým je Oxfordská univerzita, vyjadřuji svůj dík za povolení otisknout text v této knize.

Tajná neřest existuje v jediném rukopisu, jenž neobsahuje datum ani zmínku o příležitosti, při níž byla proslovena. Je však zřejmé, že se tak

stalo před některou z filologických společností, a kongres esperantistů v Oxfordu, o němž se v úvodu eseje říká, že proběhl „před rokem či ještě o něco dříve“, se konal v červenci 1930. Letopočet konání přednášky tak lze stanovit na rok 1931. V rukopisu byly později místy provedeny různé opravy a úpravy, patrně s ohledem na jeho opětovnou veřejnou prezentaci, a to se značným časovým odstupem – slova „více než dvacet let“ (s. 235) byla změněna na „téměř čtyřicet let“. Některé z těchto zásahů jsem přijal i do přítomné podoby textu. Ironický titul v rukopisu samotném zní *Domáci koníček* („Hobby for the Home“; s pozdějším přípisem: „Jinak řečeno: doma dělané neboli vynalezené jazyky“), avšak roku 1967 otec na tuto přednášku odkázal titulem jiným: „Zábavě spočívající ve vymýšlení jazyků se zcela běžně věnují děti (kdysi jsem o tom napsal přednášku nazvanou *Tajná neřest*)“ (*The Letters of J. R. R. Tolkien*, s. 374). Spojení „tajná neřest“ se v eseji vyskytuje, a tak jsem tento název přejal. Na konec eseje jsem zařadil mnohem pozdější verzi jedné z „elfských“ básní pojatých do textu, neboť jde o jednu z nejvýznamnějších ukázek quenijštiny (která mimochodem potvrzuje dnes již dobře zavedenou tradici, že všechny otcovy spisy mají dodatky).

Posledním pojednáním v této knize je *Řeč na rozloučenou*, proslovená v Oxfordu 5. června 1959, na konci otcova posledního trimestru coby držitele Mertonovy profesury anglického jazyka a literatury. Tento text vydali již Mary Salu a Robert T. Farrell ve sborníku *J. R. R. Tolkien, Scholar and Story-teller* (Cornell University Press 1979), avšak přednáška existuje v řadě podob a od chvíle, co jsem její text pro uvedený sborník uvolnil, připadl jsem na verzi další, v níž otec provedl celou řadu změn (aniž by přitom jakkoli změnil směr a smysl argumentace). Tyto změny byly zahrnuty také do textu, který následuje zde. Zda však byly provedeny ještě dříve, než byla *Řeč na rozloučenou* proslovena, anebo naopak až po ní, nedokáži říci.

Tato kniha představuje jakési „vydání“ jen v případě doposud nepublikovaných textů. K těm, jež vyšly už dříve, jsem nepřipojil žádné poznámky s výjimkou několika vysvětlivek k některým podrobnostem v *Řeči na rozloučenou*. U textů dosud nepublikovaných, které vycházejí z autorových vlastních textů, jež nemají zcela konečnou podobu, je

situace jiná, avšak i zde jsem své poznámky omezil na minimum, takže se převážně jedná o bibliografické odkazy a textové detaily.

Rád bych poděkoval nakladateli Rayneru Unwinovi za to, že mi při koncipování této knihy prospěl značnou pomocí i radou.

Christopher Tolkien

Poznámky

- 1 Některé partie přednášky *Angličtina a velština* jsou odborné povahy; byla určena posluchačům „filologicky školeným“ (s. 215).
- 2 Otec udal jako letopočet přednášky nejprve rok 1940 a později 1938 – tento rok ještě figuruje i v Úvodní poznámce ke *Stromu a listu* („Tree and Leaf“). Letopočet, který uvádíme zde, ustanovil Humphrey Carpenter (*Biography* /„J. R. R. Tolkien – Životopis“/, s. 191).

BÉOWULF: NETVOŘI A KRITIKOVÉ

Roku 1864 napsal reverend Oswald Cockayne o reverendu Josephu Bosworthovi, držiteli Rawlinsonovy profesury v oboru anglosaština: „Pokouším se podělit o své přesvědčení, jež chovám už dlouho, že se dr. Bosworth svému mimořádnému povolání nevěnuje s takovou pílí, aby si jak náleží přečetl knihy [...] vytištěné v naší staré angličtině neboli tzv. jazyce anglosaském. Jako profesor tak možná obstojí velmi dobře.“¹ Tato slova, podnícená nespokojeností s Bosworthovým slovníkem,^{*} byla nepochybně nespravedlivá. Kdyby byl Bosworth dosud naživu, nějaký novodobý Cockayne by ho pravděpodobně obvinil, že nečte „literaturu“ ze svého oboru, knihy pojednávající o knihách napsaných v tzv. jazyce anglosaském. Ony původní knihy totiž upadly téměř v zapomenutí.

O žádné z nich to neplatí tolik jako o *Béowulfovi*, jak se kdysi nazývala. Já sám jsem *Béowulfa* samozřejmě četl, stejně jako většina těch (ač ne všichni), kdo jej kdy podrobili kritice. Jako nehodný následovník Bosworthův, jemuž jeho dílo přináší prospěch, se ale obávám, že se svému mimořádnému povolání nevěnuji s takovou pílí, abych byl přečetl všechno, co kdy o této básni vyšlo nebo co se jí týká. Přečetl jsem však toho dost, abych se odvážil vyjádřit názor, že *Béowulfiana*, ač v řadě ohledů velmi bohatá, je v jednom ohledu výjimečně chudá. Je chudá na kritické soudy, soudy, jež usilují o pochopení básně jako básně. O *Béowulfovi* samém bylo řečeno, že jeho slabost spočívá v tom, že v něm ústřední postavení zaujímají nepodstatné záležitosti, zatímco ty významné zůstaly na okraji. To je jeden z názorů, jemuž se zde chci

^{*} Srov. *Joseph Bosworth, An Anglo-Saxon Dictionary Online*, edited by Thomas Northcote Toller, Christ Sean, and Ondřej Tichý. Prague: Faculty of Arts, Charles University, 2014. <https://bosworthtoller.com/>

věnovat především. Domnívám se, že o básni samé to zásadně neplatí, zato to však pozoruhodně vystihuje pojednání, která se jí věnují. *Béowulf* se využívá jako naleziště faktů i smyšlenek mnohem vytrvaleji, nežli se studuje jako umělecké dílo.

Chci tedy o *Béowulfovi* mluvit jakožto o básni, a ač se může zdát opo-
važlivé, že bych se měl pokoušet se *swich a lewed mannes wit to pace the
wisdom of an heep of lerned men*, „vtipem prostého rozumu čelit kupě stu-
dovaných“, * právě na tomto poli má *lewed man*, „prostý člověk“, alespoň
větší šanci. I s touto výhradou by se toho však dalo říci tolik, že se dále
omezím především na *netvory* – na Grendela a draka, jak je chápou ty
povšechně založené kritické práce napsané anglicky, jež mají po mém
soudu největší hodnotu i váhu – a na některé úvahy o stavbě a ztvár-
nění básně, které s tématem netvorů souvisejí.

Stav béowulfovské kritiky, o němž jsem mluvil, lze vysvětlit historic-
kými důvody. A toto vysvětlení je důležité, máme-li se odvážit kritizovat
kritiky. Je třeba podat stručný nárys historie tohoto tématu. Já se zde
ovšem v zájmu stručnosti pokusím svůj názor na ně podat pouze ale-
goricky. Na počátku své dobrodružné cesty mezi učence nové doby byl
Béowulf pokřtěn ve Wanleyho spise *Poesis* („Básnictví“) – coby *Poeseos
Anglo-Saxonice egregium exemplum* („Básnictví anglosaského znamenitý
příklad“). Kmotříčkou vílou, která měla dohlížet na jeho osudy, se poz-
ději nicméně stala Historie a přizvala si k tomu Filologii, Mytologii, Ar-
cheologii a Folkloristiku.² Skvělé dámy. Kam se však poděla jmenovkyně
dítěte? Na *Poesis* se zpravidla zapomnělo; někdy směla vstoupit vedlej-
ším vchodem, jindy byla vykázána hned na prahu. „*Béowulf*,“ říkali jí,
„je sotva vaše věc, a už vůbec ne váš chráněnc, na kterého byste mohla
být pyšná. Je to totiž historický dokument. Jenom jako takový může za-
jímat vyspělou kulturu naší doby.“ A právě jako historický dokument
byl *Béowulf* především zkoumán a pitván. To platí bez výrazné změny
dodnes, i když názory na to, jaká je povaha a hodnota historie a histo-
rických informací v básni uložených, doznamenaly od dob, kdy ji Thorkelin

* Neúplné dvojverší z portrétu kolejního správce v Prologu ke *Canterburským povídkám* (v. 574–5) *Geoffreyho Chaucera*; český převod je parafrází překladu Františka Vrby, srov. G. Chau-
cer, *Canterburské povídky*, SNKLHU, Praha 1953, s. 28.

nazval *De Danorum Rebus Gestis* („O činech Dánů“), značné proměny. Tento postoj je zřetelně patrný i z výroků ještě nedávnějších. V roce 1925 vydal profesor Archibald Strong *Béowulfa* v básnickém překladu,³ avšak roku 1921 prohlásil: „*Béowulf* je obrazem celé civilizace, Germánie, již popisuje Tacitus. Hlavní význam, který pro nás báseň má, proto není významem čistě literárním. *Béowulf* je důležitý historický dokument.“⁴

Tuto předběžnou poznámku činím proto, že jak se mi zdá, nejen Strongovi, ale i dalším a vlivnějším kritikům zatemnil výhled prach, který se zvedá, jak badatelé dolují fakta. Můžeme se snadno ptát: proč bychom k této nebo kterékoli jiné básni měli přistupovat především jako k historickému dokumentu? Takový přístup je přitom možno obhájit: zaprvé v případech, kdy nám nejde ani v nejmenším o poezii, nýbrž o sbírání informací, kde jen lze; zadruhé v případech, kdy takzvaná báseň ve skutečnosti poezii neobsahuje. O první typ případů se mi zde nejedná. Hledá-li v básni historik, je to samozřejmě zcela na místě, i když to literární kritice obecně nijak nepomůže (protože o to takové bádání neusiluje), pokud ovšem není tento přístup za kritiku mylně pokládán. Pro profesora Birgera Nermana jakožto historika, který se zabývá otázkou původu Švédů, představuje *Béowulf* bezpochyby důležitý dokument, on však nepíše dějiny anglické poezie. O druhém typu případů je možno říci tolik, že hodnotit báseň – slovesný útvar splňující minimální požadavek metrické formy – jako záležitost mající pouze historickou hodnotu by se v *literární příručce* mělo rovnat konstatování, že je literárně bezcenná, a o mnoho déle pak v takové příručce o ní hovořit netřeba. Avšak o *Béowulfovi* je takový soud falešný. *Béowulf* má velmi daleko k tomu být básní tak špatnou, aby ji do příznivého světla dokázal postavit pouze její náhodný historický význam. *Béowulf* ve skutečnosti představuje poezii natolik zajímavou a místy natolik silnou, že to zcela zastíňuje jeho historický obsah a zásadně nezávisí ani na těch nejvýznamnějších faktech, které bádání dokázalo odhalit (jako je historická totožnost Hygelákova). Je opravdu pozoruhodné, že ke smůle *Béowulfa* u kritiků přispěla jedna z jeho svébytných předností jakožto básně. Iluze historické pravdy a perspektivy, která *Béowulfa* učinila oním přitažlivým nalezištěm informací, je do značné míry uměleckým výtvozem. Jeho tvůrce zde využil svého instinktivního historického smyslu. Ten je sice

součástí starobylé anglické povahy (a není bez souvislosti s její údajnou melancholičností) a *Béowulf* je jejím vrcholným výrazem, avšak vytvořeným s básnickým, nikoli historickým záměrem. Milovníci básnictví mohou v *Béowulfovi* studovat jeho umění bez obav, avšak hledači historie by se měli mít na pozoru, aby je *Poesis* svým kouzlem nepřemohla.

Téměř veškeré výtky i valná část chvály, kterou si *Béowulf* vysloužil, pramení buď z přesvědčení, že je něčím, čím *není* – například dílem primitivním, pohanským, nordickým, alegorickým (politicky či myticky) nebo, a to nejčastěji, epickým –, anebo pramení ze zklamání nad zjištěním, že je sám sebou, a nikoli tím, co by se příslušnému badateli zamlouvalo spíše – například pohanskou hrdinskou písní, dějinami Švédska, příručkou germánských starožitností či nordickou teologickou sumou.

Všechny tyto vědecké snahy bych vyjádřil ještě jedním obrazem. Jistý člověk zdědil pole s hromadou starého kamení, jež bývalo součástí ještě starší hodovní síně. Část tohoto kamení už byla mezitím použita na stavbu domu, který on sám obýval nedaleko od dávného příbytku svých předků. Ze zbytku kamení pak tento člověk některé kameny použil při stavbě věže. Jeho přátelé, kteří za ním přicházeli, si ihned povšimli (ani se přitom neobtěžovali do schodů), že tyto kameny kdysi tvořily součást nějaké starší budovy. A tak věž s nemalým úsilím zbořili, aby objevili skryté rytiny a nápisy či aby zjistili, odkud dávní předkové jejich přítele svůj stavební materiál vzali. Někteří se domnívali, že by se pod povrchem mohlo nacházet uhlí, a tak na místě začali kopat a na kameny dočista zapomněli. Všichni říkali: „Tahle věž je nanejvýš zajímavá.“ Prohlásili však také (poté co ji zbořili): „To je ale nepořádek!“ A slyšet se nechali dokonce i potomci toho člověka, u nichž by se snad dal očekávat jistý ohled na to, o co mu šlo, a šeptali si: „Podivín! Jen si představte, že nevěděl nic lepšího než z těchhle starých kamenů vystavět nesmyslnou věž! Pročpak je nepoužil na obnovu toho starého domu? Vůbec nepochopil, co je opravdu důležité.“ Ten člověk mívá přitom z vrcholu věže výhled na moře.

Ukážu, jak doufám, že tato alegorie je spravedlivá – a to i tehdy, vezmeme-li v úvahu kritiky nedávnější a vnímavější (jejichž záměrem je zabývat se literaturou). Abychom se k nim však dostali, musíme spěšně přeletět nad hlavami kritiků za mnoho desítek let. Přitom k nám dolehne

změť protiřečících si hlasů, kterou mohu zaznamenat přibližně takto:⁵ „*Béowulf* je nedomyšlený domorodý epos, jehož rozvinutí zabírá latinská vzdělanost; byl inspirován snahou vyrovnat se Vergiliovi a je výtvorem vzdělanosti, která přišla spolu s křesťanstvím; jako vyprávění je ubohý a neumělý; pravidla vyprávění jsou v něm důmyslně zachována po způsobu učené epiky; je to zmatečný výtvar sboru roztržitých a nejspíš pívem omámených Anglosasů (toto je galský hlas); je to pásmo pohanských písní sestavené mnichy; je to dílo učeného, avšak nepřesného křesťanského sběratele starožitností; je to dílo génia ve své době výjimečného a překvapivého, ač se tento génius projevil především tak, že cosi mnohem lepšího ponechal nedokončené (to je hlas velmi nedávný); je to divoká lidová pověst (sborové volání); je to báseň složená v duchu aristokratických a dvorských tradic (tytéž hlasy); je to mišmaš; je to sociologický, antropologický, archeologický dokument; je to mytická alegorie (to jsou hlasy velmi dávné a v zásadě překřížené, i když ne tak zapadlé jako některé z výkřiků pozdějších); je hrubý a neotesaný; je to mistrovské dílo metrického umění; je zcela beztvarý; je výjimečně slabý svou kompozicí; je to důmyslná alegorie soudobé politiky (starý John Earle s jistou mírnou podporou pana Girvana, jen každý hledí k jiné epoše); má pevnou stavbu; je slabý a laciný (vážný hlas); je nepopíratelně závažný (týž hlas); je to národní epos; je to překlad z dánštiny; byl přivezen frískými kupci; je to zátěž pro osnovy hodin angličtiny; (a závěrečné sborové volání všech hlasů) je hoden studia.“

Nepřekvapí, že bychom nyní měli mít pocit, že je kategoricky třeba zaujmout určitý názor, učinit rozhodnutí, vyjádřit přesvědčení. Jakýkoli názor či přesvědčení je však možno vyjádřit a pevně zastávat pouze a jen tehdy, budeme-li na *Béowulfa* pohlížet jako na báseň nadanou vnitřním poetickým smyslem. Je totiž v přirozenosti tlachapoudů historického a starožitnického bádání, že vrňoukají v huňastém lese domněnek, přelétajíce z jednoho stromu Tumtum na druhý. Ušlechtilá zvířata, jejichž vrňoukání je příležitostně dobré slyšet; avšak i když jejich plamenné zraky někdy poslouží jako světlomety, mají krátký dosah.*

* *Tolkien zde využívá neologismů z básně Jabberwocky („Tlachapoud“), jež je součástí Carrollovy Alenky v říši divů. Česká parafráze vychází z překladu Aloyse a Hany Skoumalových.*